

Unitárius papok magatartása Kornis Borbála perében²

Kornis Borbála perének szakirodalma

Mind az erdélyi unitárius egyház történetének, mind kultúrtörténetünknek közismert fejezete, hogy az 1638. évi gyulafehérvári országgyűlés megújította az ószövetségi tisztasági törvényeket betartó és a vasárnap helyett a szombatot ünneplő szombatosok (más nevükön: zsidózók vagy judaizánsok) ellen korábban hozott törvényt, amellyel kapcsolatban még ugyanezen év júliusának elején Désen terminust is tartottak. E terminuson, amelyet leginkább dési komplánációnak neveznek, a szombatosok ügyét úgy intézték el, hogy többeket úgynevezett „nótára”, azaz, hűtlenségi perbe idéztek, köztük Paczolay Péterné Kornis Borbálát is, aki még Péchi Simonnal, Bethlen Gábor egykori kancellárjával, a szombatos liturgikus irodalom megteremtőjével is rokoni összeköttetésben állt. Pere a szombatos perek között egyike a legnevezetesebbeknek, a szakirodalom is ezzel foglalkozott a legrészletesebben. A Kornis Borbála ügyében végzett tanúkihallgatások vizsgálatában máig Komáromy András alapvető jelentőségű forrásközlésére,³ illetőleg Vass Miklós elemzésére lehet a legjobban támaszkodni.⁴ Fontos megállapításokat tett azonban Dán Róbert,⁵ illetve Szabó András Péter is.⁶

Unitárius papok Kornis Borbála perében

Amikor 1638. április 23-án Gyulafehérvárra megidézték zsidózók ügyét a dési delegációra halasztották, Kornis Borbála, hogy mentse magát azon vádak

¹ Molnár Dávid a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Irodalmi Tanszékének tudományos segédmunkatársa.

² A tanulmány az OTKA K 112927 sz. pályázat támogatásával készült.

³ Komáromy András: Paczolay Péterné Kornis Borbála szombatoságára vonatkozó tanúkihallgatások. *Történelmi Tár* 7 (1884). 546–557.

⁴ Vass Miklós: Kornis Borbála és szombatos pöre. *KerMagv* 41 (1906). 312–321.

⁵ Dán Róbert: *Péchi Simon és a szombatosok*. Budapest, 1987. 306–307.

⁶ Szabó András Péter: A dési per történeti háttere. *Egyháztörténeti Szemle*. 4 (2003). 29–56.

alól, miszerint kovásztalan kenyérral élt, a Mózes törvényeiben tiltott (tréfli) eledeleket nem ette, és a szombatot ünnepelte,⁷ számos jelenlévő előtt megkeresztelkedett. Ezzel sem tudta azonban megelőzni a fenyegető veszedelmet, a fejedelem ugyanis elhatározta, hogy ezt az ügyet hosszabb vizsgálat tárgyává teszi, és tanúkihallgatásokat rendelt el Kornis Borbála szombatossága ügyében.⁸

Az első tanúvallatást július 5–6-án tartották meg Désen.⁹ Tizenhárom tanút hallgattak ki, közöttük Hégeni alias Toroczka Gergelyt, a szentrontási, Szentmiklósi Mátét, az erdőszentgyörgyi, illetve Köpeczi Miklóst, a haranglábi gyülekezet pásztorát. Vallomásukból kitűnik, hogy anyja halála után Kornis Borbála mindenkor (és persze vasárnaponként!) látogatta az unitárius prédikációt, és 1635-ben feladták neki az úr vacsoráját is.¹⁰

Augusztus 10-én, azzal az indoklással, hogy Kornis Borbála a határidőre (1635 karácsonyáig) nem konvertált, újabb tanúkihallgatás történt,¹¹ kiderítendő, hogy az asszony 1638. június 14-én csakugyan megkeresztelkedett-e.¹² Szabó András Péter szerint ezt a kihallgatást talán a vádlott valamelyik ügyvédje eszközölte ki.¹³ Ekkor ismét a bizottság elé került két környékbeli unitárius lelkész: *Szentmihályfalvi Mihály* és *Szentmihályfalvi István*.¹⁴ Ugyancsak Szabó András Péter szerint talán rokonok lehettek.¹⁵ Előbbi Kornis Borbála „alkalmi” keresztlő papja volt, utóbbi az acoena Dominit adta fel neki 1638. pünkösd napján (június 24.).¹⁶ Mint a korábban kihallgatott pásztorok, mindketten az asszony mellett tanúskodtak.

Ekkor elhatározták, hogy kérdést intéznek az unitárius papok zsinatjához. Ez a kérdés Vass szerint az volt, hogy vajon Kornis Borbála a történetek után unitáriusnak tekintendő-e vagy nem, és az ügy további tárgyalását a novemberi terminusra halasztották.¹⁷ Vass azt is tudni vélte, hogy a megfélemlített unitárius papoknak az augusztus 11-én (!) Dicsőszenmártonban tartott zsinata úgy nyilatkozott, hogy Kornis Borbálát nem lehet unitáriusnak tekinteni.¹⁸ Ezzel a per

⁷ Vass: i. m. 318.

⁸ Uo. 318.

⁹ Uo. 319.

¹⁰ Komáromy: i. m. 549.

¹¹ Uo. 554. Dán: i. m. 307.

¹² Vass: i. m. 320.

¹³ Szabó: i. m. 49.

¹⁴ Komáromy: i. m. 554., Szabó: i. m. 49.

¹⁵ Szabó: i. m. 49.

¹⁶ Komáromy: i. m. 554., Szabó: i. m. 49.

¹⁷ Vass: i. m. 319.

¹⁸ Komáromy: i. m. 547.

Vass szerint annak ellenére is eldőlt, hogy az asszony a maga tanúival már azt akarta ősszel bizonyítani, hogy őt még gyermekkorában megkeresztelték, s ha édesanyja arra is törekedett, hogy belőle magához hasonló buzgó szombatos hívtőt neveljen,¹⁹ ő anyja halála után azt a vallást elhagyta, az unitárius vallás szerint élt, és június 14-én ismét megkeresztelkedett.²⁰ Ekkor egyébként még egy papot, Árpástói Mátét is kihallgatták, aki így vallott: „Kornis Ferencz megkereszteltette volt két gyermekét egyszersmind, egyiket az nemzetes Paczolay Péterné asszonyomat, másikat ugyanakkor egy kis fiát, Bordosról Boldisár papot hivatta volt Kornis Ferenc uram, [...] az felesége gyermekágyba feküdt akkor s titkon kereszteltette volt meg őket, hogy ne tudja meg az felesége, mivel ellent tartott volna benne. [...] Hogy megtudta a felesége, igen búsult s haragudott érette, egy fogoly madarat vitetett volt Kornis Ferencz uram az beteg feleségének, hogy egyék, vissza küldötte, az urának azt izente, hogy egye meg ha megványoltatta a gyermekeket.”²¹

Mindezt azért idéztem fel, mert úgy vélem, fontos feladatot jelölt ki Dán Róbert az erdélyi unitárius egyház történetét kutatóknak azzal, hogy úgy vélekedett, közelebbről vizsgálandó a perben részt vevő unitárius papok magatartása.²² Bár ő ennek megfogalmazásakor talán még elhamarkodott következtetést vont le, felvetése értékéből ez mégsem von le semmit. Épp ezért a tanulmány további részében arról lesz szó, hogy milyen életrajzi adatok állnak rendelkezésünkre e lelkipásztorokat illetően.

Hégeni alias Toroczkai Gergely

1598-ban született.²³ 1622-ben Szék mezővárosában (Dobokai egyházkör), 1629-ben pedig a tatároktól ekkor még fel nem égetett Dombón (Küküllő kör) volt pap.²⁴ Feleségét, Kálmán Annát, Valentin Radecke (?–1632) püspöki vizsgálata alkalmával azzal vádolták, hogy nem valami tisztességesen és szemérmesen viselte magát. Kolozsvárt a részleges konzisztórium előtt a prédikátor és felesége

¹⁹ Uo. 547.

²⁰ Vass: i. m. 318.

²¹ Komáromy: i. m. 555–556.

²² Dán: i. m. 307.

²³ Komáromy: i. m. 549.

²⁴ Kénosi Tőzsér János–Uzoni Fosztó István: *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*. 2. köt. Kolozsvár, 2009, Erdélyi Unitárius Egyház. 387. Említ egy másik Toroczkai Gergelyt is a *Fasciculus rerum scholasticarum*. Dományházi Edit–Latzkovits Miklós: *Fasciculus rerum scholasticarum*. 1. köt. Szeged, 1997, József Attila University. 51–53., 57., 61.

között békéltető tárgyalás ment végbe azzal az eredménnyel, hogy a papné ezen-túl a jó híren esett foltot feddhetetlen életével mossa le, s férje iránt engedelmes-séggel viseltessék.²⁵ Viszont a pap is – nemcsak mint keresztyény, hanem Isten eklézsiájának szolgálja is – *mind szavával, mind jó példájával tündököljék és fele-ségével tisztességesen bánják!*²⁶ 1635-ben ő adta fel Kornis Borbálának az úr va-csoráját (semmiképp sem Szentmihályfalvi István!).²⁷ Ezen időpont körül három esztendeig az asszony férjének, Paczolay Péternek volt prédikátora,²⁸ tehát Bene-deken volt lelkész,²⁹ s legkésőbb 1638-ban már a szentrontási gyülekezet pászto-ra lett (tudniillik ebben az évben a szentbenedeki prédikátor már Szentmihályfalvi István volt).³⁰

Szentmihályfalvi Máté

1578-ban született.³¹ 1617-ben Küküllő körüli esperes volt.³² Simén Domokos szerint, aki a kör unitárius lelkészairől saját gyűjtése alapján listát állított össze, szintén Benedek lelkész.³³ 1619-ben még a járai gyülekezet (Tordai Egyházkör) többsége akart neki vokációt (azaz felkérést) adni,³⁴ 1626-tól azonban már bizto-san Maros körüli esperese.³⁵ Mivel 1626-ban a bordosi (udvarhelyi esperesség) gyü-lekezet pászto-ra, az ő házában kereste fel saját esperesét.³⁶ Talán lehet ebből arra következtetni, hogy Szentmihályfalvi már ekkor valamelyik környéki gyülekezet pászto-ra volt. A konzisztórium tagjaként 1626-ban részt vett a *Disciplina ecclesiastica*, azaz az *Egyházi rendtartás* kidolgozásában.³⁷ 1627. november 4-én

²⁵ Uo. 276. Vö. Consistoriumi protocollum II. 16.

²⁶ Uo. 276.

²⁷ Komáromy: i. m. 549.

²⁸ Uo. 549.

²⁹ Simén Domokos: Adalékok Szentbenedek történetéhez (1. rész) (Maros-Szent-benedek; Szent-Benedek, Banadic). *KerMagv* 103 (1997). 35. Lábjegyzetében Simén emlí-ti, hogy a 17. században Szentbenedeken volt Mikes-, Kornis- és Paczolay-birtokrész.

³⁰ Komáromy: i. m. 549.

³¹ Uo. 549.

³² Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó: i. m. 486.

³³ Simén: i. m. 34.

³⁴ Molnár Dávid: „...az nagy tengerből való folyóvíznek sebessége...”. *Kolozsvári unitári-us levéltári dokumentumok és nyomtatványok gyűjteménye Bethlen Gábor és I. Rákóczi György korából (1613–1648)*. Kolozsvár, 2015, Magyar Unitárius Egyház. 91.

³⁵ Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó: i. m. 467.

³⁶ Molnár: i. m. 132.

³⁷ Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó: i. m. 197.

pedig, hogy házasságügyekben a papi szék teljes lehessen, behozták Kolozsvárra.³⁸ 1629. július 2-án a Küküllő vármegyében lévő Ádámoson tartott általános zsinat határozatot hozott Marosszék szent(törvény)székének egy cselekedetét illetőleg. Ekkor Szentmiklósira (ugyanezen törvényszék ülnökeivel együtt) egy bizonyos nő hitének (?) elmulasztott meghallgatása miatt 12 forint vagyonbeli büntetést róttak,³⁹ s mivelhogy Szentmiklói társa ugyanezen nőt elvitte Marosszékről Szentbenedekre, szintúgy 12 forint bírságot róttak ki.⁴⁰ Ráadásul mivel ugyanazon törvényszék egy olyan levelet írt Valentin Radecke püspök levelére, amellyel annak érvényességét megvonta, Szentmiklói Máténak vagy személyesen Szentmihályfalvi Mihály, Küküllő vármegye esperese jelenlétében, vagy a törvényszék egy ülnöke által meg kellett találnia Küküllő vármegye ispánjait, alispánjait, bíráit és albíráit, s levelének jogerejét érvénytelenítenie kellett egész Küküllő vármegye előtt, hogy a püspök levelének jogereje visszaállítassék.⁴¹ 1630. június 2-án név nélkül említik a főjegyzőkönyvben.⁴² 1639-ben már bizto-

³⁸ Uo. 192. Vö. Consistoriumi protocollum II. 90.: „Ad hoc porro iudicium celebrandum pro complemento s. sedis Claudiop. accersiti et iam fuerunt reverendiviri, dn. Matthaues Szentmiklói senior ecclesiarum nostrarum inse de Siculicali Maros...”

³⁹ „Primo. Reverendo domino Matthaeo Szentmiklói una cum suis assessoribus sed is iudiciariae Sciculicalis Maros propter neglectam fidei cuius dam mulieris ex auditionem imposita est mulcta fl. 12 d. . Prot. generale consistorium.” 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 2.

⁴⁰ „Secundo quoniam reverendi domini Matthaei Szentmiklói consorseandem mulierem, nesciturunde mota et quo respectuducta, asportaveritin Szentbenedek de sede Sciculicalis Maros post neglectam fidei ex auditionem, ea de causa eidem (esetleg: itidem?) impos<ita est mul>ctaf. 12.” 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 2.

⁴¹ „Tertio cum literas eadem sed is iudiciaria conscripser<it ...>atias literis clarissimi domini Valentini Radecii superintendentis, aut per se dominus Matthaues Szentmiklói praesente domino *Michaele Szentmihályfalvi* seniore comitatus de Küköllő, aut per sed is iudiciariae assessorem comites, vicecomites, iudices, et viceiudices comitatus Küköllő conveniat, ac suarum literarum vigorem enervet coram toto comitatu Küköllő, ut vigor literarum domini superintendentis, quibus detractumerat, reddatur.” 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 2.

⁴² Prot. generale consistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára. Jelzet nélkül. 5. „Anno 1630. die 2. Junii Thorda in comitatus Thordensis in synodo generali. [...] Deliberatum super eo facto, quod cum Laurentio Vágási rector e suo reverendus d. Franciscus Köpeczi habuit, et abitu eiusdem ad relictam viduam Joannis Angyalosi. Tetszett az szent zsinatnak, hogy Köpeczi Ferenc uram elmehet Angyalosi Jánosné asszonyomhoz jövendő időre való prédikátorságra és vele konveniálhat hac conditione, ut constitutiones ecclesiae de Sabbathariis factas et per serenissimum principem roboratas in omnibus clausulis et punctis sine ulla diminutione obszerválja. És ezután Vágási Lőrinc deákkal, az mostani mesterével perelhet az marosszéki senior előtt.”

san erdőszentgyörgyi unitárius lelkész volt,⁴³ s a következő évben is ebben a beosztásban volt jelen a nagyernyei unitáriusok és reformátusok között a templom és parókiák aránti kompozíció megszövegezésekor.⁴⁴ Úgy látszik, nem 1643-ig,⁴⁵ csak 1640-ig élt. Feleségétől, Veress Zsófiától egyetlen leánya született, Gergely Deákné Szentmiklósi Barbara.⁴⁶

Köpeczi Miklós

1588-ban született.⁴⁷ 1638-ban a haranglábi gyülekezet pásztora volt (1639-ben már Bágyoni Miklós az).⁴⁸ Alighanem azzal a Köpeczi Miklóssal azonos, aki 1651-ben a Haranglábtól nem messzire eső Nagyteremben volt pap.⁴⁹

Szentmihályfalvi Mihály

A Küküllő köri jegyzőkönyvben, melyet 1623 körül kezdtek vezetni, ugyanazon megye esperesének írnak.⁵⁰ Bár e jegyzőkönyv ma lappang, az *Egyháztörténet* szerzői nem tévedhetnek, tudniillik a konzisztórium tagjaként Szentmihályfalvi is részt vett a *Disciplina ecclesiastica* kidolgozásában (ennél fogva pedig

⁴³ Komáromy: i. m. 549.

⁴⁴ Molnár: i. m. 222.

⁴⁵ Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó: i. m. 467.

⁴⁶ Prot. generale consistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 20. „Acta synodi generalis ad 24. diem Junii anni 1640. in possessione Szentlászló ad profluentem Nyárad sitam in Domino congregatae. Deliberatio s. synodi super causa Barbarae Szentmiklósi, consortis nobilis Gregorii Radnóthi et Sophia Veress, con iugis reverendi viri quondam Matthaei Szentmiklósi. Tetszett az szent szinódnak (!), hogy a' ki prédikátor felesége, ura és férje életében annak engedelme nélkül senkinek semmit jovaiból nem hagyhat. Az mi pedig az Sz. Miklósi Máté pap atyánkfától maradott bónumokat illeti, akár Máté pap nevére, akár az előbbeni felesége nevére neveztesse azok, azok az eklézsiának rendtartása szerint osztassanak két részre, mivel Máté pap atyánkfának csak ez egy gyermeke, Gergely Deákné vagyon. És egyik része Gergely Deák atyánkfia feleségéé, az másik pedig az Máté pap relikájáé legyen. Mivel pedig nyilván konstál, hogy Szentmiklósi Máté atyánkfának volt az Gergely Deáknak engedett örökségen kívül Ádámoson jussa, porciója, abból a' relikta adós fl. 12, s illeti, ha felveszi asszony. Ha pedig nem, az relikta az jószágban maradjon, a' <míg> ura nevét viseli. Az megnevezett jók<ban> pedig (előadván azokat a' reliktahüt szerint) legyenek divizorok az kolozsvári két egyháziak és Szörös Mátyás s Makai István prédikátor uraink a' die datarum usque ad diem 15.”

⁴⁷ Komáromy: i. m. 549.

⁴⁸ Uo. 549.

⁴⁹ Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó: i. m. 389.

⁵⁰ Uo., 391.

esperesnek kellett lennie).⁵¹ 1629-ben is említik a zsinati jegyzőkönyvben.⁵² A Dányánból való Osváth Márton és Kuti Anna házastársak ügyét 1631-ben a küküllői unitárius esperes papi székének jegyzőkönyve szerint ő tárgyalta.⁵³ Egy kis-sé gyanús, hogy amikor 1638. június 14-én Kornis Borbálát a Küküllői egyház-körben elterülő Szentbenedeken megkeresztelte, már egy másik körnek, az Aranyos (Tordai) körnek volt esperese,⁵⁴ hiszen felmerül a kérdés, miért nem a Küküllői egyházkör esperese vagy még inkább egy ott szolgáló egyszerű pap keresztelte meg őt. Mivel Dálnoki Ferenc tordai esperes 1634. szeptember 10-én halt meg,⁵⁵ és Maksai Tamást a főjegyzőkönyv 1635. július 10-én úgy említi, mint Küküllői kör esperesét,⁵⁶ Szentmihályfalvi Mihály e két időpont között cserélt esperességet. Így ő az az eddig azonosítatlan „Mihály pap uram” is, aki által Torockó városa nyolc tallért adminisztrált 1638. augusztus 13-án a dicsőszentmártoni zsinaton gyűlt kollektába.⁵⁷ Halála 1643. november 26-a előtt kellett bekövetkezzen, tudniillik Dálnoki Istvánt először ezen a napon írják aranyosi esperesnek.⁵⁸

Szentmihályfalvi István

Egészen eddig egyetlen adattal rendelkezünk az 1638-ban beidézett szentbenedeki prédikátor, Szentmihályfalvi István korábbi életpályáját illetően, és pedig hogy 1632. április 21-től 1634. április 22-ig azon torockói eklézsiába vit-

⁵¹ Uo. 197.

⁵² Uo. 391. „Deliberatum super facto reverendi domini Pauli Chehiconcionatoris Ádámosiensis an. 1629. die 3. Julii. Mivel maga Chehi Pál uram megvallja, hogy az elmúlt napokban idején az halott-temetésen való prédikációra kérték és nem cselekedte fizetés nélkül, ez megbúsulván, az katekéziszről az gyermeket, most megbúsultam az atyátok miatt, azért nem taníthatlak, menjetek el, tetszett az szent zsinatnak, hogy Czehi Pál uram az esperest előtt, Szentmihályfalvi Mihály uram előtt véniát kérjen az ádámosi megyével.” Prot. generale consistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 3–4. Az *Egyháztörténet* szerint ugyanezen év alatt a parciális jegyzőkönyvben is említik. Mivel a Consistoriumi protocollumban nincs róla szó, ez is azt látszik alátámasztani, hogy volt Küküllő körüi jegyzőkönyv.

⁵³ Kénosi Tőzsér–Uzoni Fosztó: i. m. 383.

⁵⁴ Komáromy: i. m. 554.

⁵⁵ Benczédi Gergely: Tordai papok. *Keresztény Magvető* 23. (1888). 87. Vö. Dományházi Edit–Latzkovits Miklós: i. m. 94.

⁵⁶ Kénosi Tőzsér–Uzoni Fosztó: i. m. 391. Vö. Prot. generale consistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 6.

⁵⁷ Molnár: i. m. 213.

⁵⁸ Benczédi: i. m. 88. Vö. Dományházi Edit–Latzkovits Miklós: i. m. 164.

ték „pro ludimagistro” (azaz, iskolamesternek),⁵⁹ amelynek Szentmihályfalvi Mihály majd pásztora lesz.⁶⁰ Ebből nemcsak az következik, hogy az 1630-as években még igen ifjúnak kellett lennie, hanem az is, hogy ugyanezen évtized elején még az unitáriusok kolozsvári kollégiumában kellett tanulnia. A *Fasciculus* adatai be is igazolják ezt a feltevést, sőt fény derül belőlük arra is, hogy Szentmihályfalvi egyike volt a legvásottabb diákoknak. Pl. 1626. június 19-én iskolai diákszárkába zárták, mivel az igazgatónak és a diákság választott elöljárójának tudtán kívül szobát cserélt.⁶¹ 1631. szeptember 16-án megtiltották neki a borivást a születésnapjáig.⁶² Öt nappal később az iskolaépületen kívül töltött éjszakáért 25 dénár pénzbírsággal büntették.⁶³ 1632. január 7-én pedig már azt kellett elismernie a magyar cótus előtt, hogy olyan átkokat, mocskolásokat szórt Dálnoki Jánosra és Dálnoki Lőrincre, amelyeket hamisan tett közzé róluk.⁶⁴ Ifjúkori szertelenségét később sem sikerült levetkőznie, 1637. január 26-án, amikor a Kornis Borbála erdőszentgyörgyi udvarházától kb. 30 km-re eső szentrontási gyülekezetnek volt a pásztora, már egyenesen a Kissároson (Magyarsáros) összegyűlt konzisztóriumnak kellett végzést hoznia dévajságát illetőleg: „Noha Stephanus Szentmihályfalvi egyetlen magaviselesiért, úgymint digladiációjáért ’karddal harcolásáért’, vérontásáért, lélekével való szitkozódásáért és házgyútással(!) való fenyegetéséért depozíciót ’felfüggesztést’ érdemlenez, de az szent konzisztórium megtekintvén az ő ifjúságát, kegyesen bánik vele <és> mindennyi sok vétkeiéért 12 forint mulktát imponál ’bírságot szab ki’ nekie, ellett hogy következendő gyűlésig semmi részegítő italt ne igyék, <...> pediglen az egész zsinat előtt térden állva az Istent, fenn állván az sz. zsinatot solemniter ’ünnepélyesen’ megkövesse. Hogyha pediglen részegítő italt iszik, usque ad praefixum diem ’az előre meghatározott napig’ és abban deprehendáltatik ’rajtakapatik’, ab officio deponáltassék ’állásából elmozdítottassék.’”⁶⁵ Egy évvel később ez a prédikátor erősítette meg Paczolay Péter azon vallomását, hogy valóban megkeresztelték Kornis Borbálát és hogy ő maga adta fel neki a coena Dominit.

⁵⁹ Benczédi Gergely: A toroczkói iskola és tanítói. *KerMagy* 27. (1892). 204. Vö. Dományházi Edit–Latzkovits Miklós: i. m. 41.

⁶⁰ Komáromy: i. m. 554.

⁶¹ Dományházi Edit–Latzkovits Miklós: i. m. 50. Említik még az 55. és 79. lapokon.

⁶² Uo. 30.

⁶³ Uo. 31.

⁶⁴ Uo. 39.

⁶⁵ Prot. generale consistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 11.

Árpástói Máté

Árpástói Máté 1573-ban született.⁶⁶ Alighanem Árpástóról származott, így neve nem Árpástóinek olvasandó. A legnagyobb szombatos központokban lakott, Erdőszentgyörgyön és 1638-ban a tőle nem messzire eső Bözödújfaluban.⁶⁷ Mivel az 1639-es lakosság-összeíráskor egyetlen ilyen nevű személy találtott Újfaluban, bizonyára azonos lehet vele.⁶⁸ Ez az Árpástói Máté judaizáns lévén 1639-ben konvertált ugyanitt, és „orthodoxus”, azaz, református lett.⁶⁹ A zsidók ellen 1670. május 21–23. között folytatott vallatásról készült jelentésben említik egy Újfaluban lakó lófő nemesembernek feleségét, akit Árpástói Juditnak hívnak.⁷⁰ Árpástói Juditról azt vallották, hogy szombatra való étkét pénteken készítette el, és disznóhúst sem evett.⁷¹ Vajon lánya, rokona lehetett Árpástói Máténak?

Az életrajzi adatok összegzése

Az életrajzi adatok némelyike egyenesen megütözést kelt, és a kihallgatott pásztorok csaknem mindegyike gyanús a „Kornis–Paczolay-birodalommal” összefonódó karriertörténetük vagy épp kihágásaik, vétségeik miatt, ám Árpástói Máté kivételével egyikről sem feltételezném, hogy szombatos volt. Persze, ebben a korban – elsősorban egészen nyilvánvalóan az erdélyi unitárius egyház egyházpolitikai érdekéből eredően (több hívő, nagyobb törzsterület; kevesebb hívő, kisebb törzsterület) – egyáltalán nem volt szilárd és egyértelmű határ az unitáriusok és a szombatosok között. Ugyanezen egyházpolitikai érdekből az unitárius egyház legfőbb szerve, ha ellentmondott volna is papjai tanúvallomásának, akkor egy kitérőket jobban kereső, lavírozóbb választ adott volna. Így felmerül a kérdés, hogy csakugyan azt a kérdést intézték-e az unitárius papok zsinatához, amely általánosan elterjedt a szakirodalomban.

⁶⁶ Komáromy: i. m. 555.

⁶⁷ Uo. 555.

⁶⁸ Koncz József: A szenterzsébeti, nagy- és kis-solymosi és bözödi unitárius templomok átadása a reformátusoknak 1639-ben. *KerMagv* 17 (1882). 222.

⁶⁹ Uo. 222.

⁷⁰ Szilágyi Sándor: A zsidók történetéhez. *KerMagv* 9 (1874). 255.

⁷¹ Uo. 256.

Mit kérdeztek az unitárius papoktól?

Komáromy szerint Kornis Borbála azért nótáztatott meg, mert az unitárius papok zsinata úgy nyilatkozott, hogy őt nem lehet unitáriusnak tekinteni.⁷² Vass már azt is tudni vélte (erre a tanulmány elején is utaltam), hogy azt a kérdést intézték a zsinathoz, vajon Kornis Borbála unitáriusnak tekintendő-e.⁷³ Szerinte az 1638. augusztus 11-én (!) Dicsőszentmártonban tartott zsinaton azért mondták ki, hogy Kornis Borbála nem tartható igazi unitáriusnak, mert az unitáriusok meg voltak félemlítve.⁷⁴ Állásfoglalásukat, amely szerint kereszténynek az minősül, aki hisz Jézus Krisztusban, és hitéről a keresztség felvételével tanúbizonyságot tesz, Szabó András Péter – az én megállapításommal ellentétben – épp hogy köntörfalazónak nevezte.⁷⁵ Szerinte talán arra akar rámutatni az unitárius zsinat ítélete, hogy elkésett keresztelese előtt Kornis Borbálát a tanúvallomások ellenére sem lehet kereszténynek tekinteni.⁷⁶ Ő tehát az első, aki észrevett valamiféle anomáliát e történeti narratívában.

Ez az anomália, úgy vélem, végeredményben arra vezethető vissza, hogy a szinódus véleményét mindkét ismert forrásában Rákóczi értelmezése keretezi,⁷⁷ és eddig nem vették figyelembe, hogy mit is kérdeztek valójában az unitárius papoktól. Merthogy semmiképp sem azt, hogy Kornis Borbála kereszténynek tekintendő-e. A valódi kérdést az *Egyháztörténet* egy olyan helyéből tudjuk, amely explicit és szó szerinti idézet a főjegyzőkönyvből: „Désen fölvetődött a kérdés: ha zsidózó keresztény hitre tér, s a kereszténységre vonatkozó egyéb dolgokat hiszi és cselekszi, lehet-e az ilyent valóságos kereszténynek számítani és tartani a keresztség fölvétele nélkül?”⁷⁸ Szó sincs Kornis Borbáláról!

Hogy ennek ellenére lehet a határozatot úgy értékelni, hogy az unitáriusok megtagadták őt, arra három választ tudok adni. Először is mindennél beszédeesebb, hogy miután az egyház augusztus 11-én (más, talán hitelesebb források alapján 12-én) véleményyt adott, Kornis Borbála legközelebbi családtagjai 10-10

⁷² Komáromy: i. m. 547.

⁷³ Vass: i. m. 319.

⁷⁴ Uo. 320.

⁷⁵ Szabó: i. m. 49.

⁷⁶ Uo. *49.

⁷⁷ Szilágyi Sándor: *Erdélyi országgyűlési emlékek. Történeti bevezetésekkel. (1637–1648)*. Budapest, 1884. A M. T. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala. 208–212.

⁷⁸ Kénosi Tőzsér–Uzoni Fosztó: i. m. 511. Vö. Prot. generaleconsistorium. 1629ik évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 14.

tallért adminisztráltak az ugyanazon zsinaton gyűlt kollektába.⁷⁹ Másodszor az egyház szempontjából az ismert határozat meghozatala elkerülhetetlen és szükségzerű volt, akár tisztában voltak a lekipásztorok azzal, hogy miről döntenek, akár nem. Hiszen hogyan is határozhatott volna az egyház másképp augusztusban, amikor már júliusban aláírták az unitárius vallás küldöttei a fejedelem elnöklete alatt azon véleményüket, amely szerint „Az szakramentumok adminisztrálásában is légyen az recepta Unitaria religio az *Disciplina ecclesiastica* szerént”,⁸⁰ amelyben már 1626-ban kijelentették, hogy a keresztséget az unitárius egyházakban gyakorlandónak ítélik egyebek között azon okból, hogy az unitáriusok magukat e szentséggel többek közt a zsidóktól megkülönböztessék.⁸¹ Az egyház tehát semmiképp sem felelhetett volna másként. Ennélfogva – és egyúttal harmadszor – a kérdés egyszerre volt költői és ravasz. Eleve tudni lehetett, hogy az egyház ilyen elmérgesedett helyzetben nem fog ellentmondani önmagának, s így Kornis Borbála elítéltetését az eklézsia „nyakába lehet majd varrni” tovább élve ezzel természetesen az unitárius–szombatos viszonyt is.

⁷⁹ Molnár: i. m. 212.

⁸⁰ Tóth György: *Az unitárius egyház rendszabályai 1626–1850*. Cluj-Kolozsvár, 1922, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság. 49.

⁸¹ Uo. 17.